

УДК 332.12(477)

Олександренко І.В., к.е.н., доцент

Забедюк М.С., к.е.н.

Луцький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті подано визначення соціальної відповідальності підприємств. Систематизовано міжнародні моделі соціальної відповідальності підприємств та виокремлено їх основні характеристики. Визначено основні напрями соціальної відповідальності підприємств. Обґрунтовано вплив соціальної відповідальності підприємств на розвиток регіону в розрізі окремих напрямів її прояву.

Ключові слова: моделі соціальної відповідальності, регіон, соціальна відповідальність підприємств, соціалізація бізнесу, соціальна функція підприємств.

Oleksandrenko V., Zabedyuk M.

SOCIAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES AS A FACTOR OF REGIONAL DEVELOPMENT

In the article the social responsibility of enterprises is defined. International models of social responsibility of enterprises are systematised and their main characteristics are singled out. The main areas of social responsibility of enterprises are defined. It is grounded influence social responsibility of enterprises on the region's development in individual areas of its manifestation.

Key words: models of social responsibility, region, social responsibility of enterprises, socialization of business, social function of enterprises.

Oleksandrenko I.V., Zabedyuk M.S.

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В статье дано определение социальной ответственности предприятий. Систематизированы международные модели социальной ответственности предприятий и выделены их основные характеристики. Определены основные направления социальной ответственности предприятий. Обосновано влияние социальной ответственности предприятий на развитие региона в разрезе отдельных направлений ее проявления.

Ключевые слова: модели социальной ответственности, регион, социальная ответственность предприятий, социализация бизнеса, социальная функция предприятий.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні проблеми забезпечення сталого розвитку регіонів, підштовхнули на усвідомлення ролі підприємств у вирішенні соціальних відносин та покращення рівня життя населення. Зокрема, світовий досвід дозволяє свідчити, що розвиток країни, та окремого регіону перебуває у прямій залежності від інвестицій у соціальну сферу, а саме вагомого значення набуває соціалізація бізнесу. Так, за даними Корпорації з дослідження громадської думки у США, близько 60% соціальних інвестицій підприємств спрямовані саме на розвиток місцевої громади [6, с. 146]. Оптимальні відносини між підприємствами, державою та суспільством є запорукою зростання економіки, підвищення іміджу самих підприємств

та регіону в цілому. Формування підприємствами соціальної відповідальності в першу чергу дозволить їм забезпечити стабільну та безпечну діяльність на довгострокову перспективу і стати гідним партнером на світових ринках, що в цілому є вагомим чинником зростання економіки регіону.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Сутнісно-теоретичні аспекти соціальної відповідальності бізнесу та проблемні аспекти її забезпечення вивчали в своїх працях С.І. Бай [1], Д.О. Баюра [2], Н.М. Градюк [6], А.М. Колот [7], Н.П. Резнік [11]. Зокрема, у своїх працях Д.О. Баюра [2], Ю.К. Бегма [3], О.М. Головінов [5], С.В. Мельник [10], подаючи ключові напрями забезпечення соціальної відповідальності врахували, що соціальна спрямованість бізнесу повинна бути націлена на вирішення економічних та соціальних проблем, що є наявними в регіонах де знаходяться підприємства. Однак, варто відмітити, що незначна кількість праць присвячена виявленню та обґрунтуванню впливу соціально відповідальних підприємств на розвиток регіону, а більша частина праць вивчає цю проблему з позиції розвитку самого бізнесу.

Більшість досліджень в даному напрямку розкривають зміст, проблеми, зарубіжний досвід забезпечення соціальної відповідальності підприємств і менше уваги приділено саме впливу соціальної відповідальності підприємств на розвиток регіону де вони знаходяться. Враховуючи сучасні проблеми розвитку регіонів, підвищується увага до ролі соціальних інвестицій та соціальної відповідальності підприємств у їх вирішенні, що відповідно стимулює проведення подальших досліджень в зазначеному напрямку.

Цілі статті. Метою дослідження є вивчення сутнісних характеристик соціальної відповідальності підприємств, виокремлення її ключових аспектів та обґрунтування її ролі у розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціалізація бізнесу – це явище, яке пов'язане із виконанням підприємствами соціальної функції. Соціальна функція підприємств полягає у їх соціальній відповідальності, яка є об'єктивною необхідністю функціонування бізнесу та вагомим фактором забезпечення стабільного розвитку економіки регіону. В основу ефективної соціальної політики підприємства повинна бути покладена їх соціальна відповідальність, яка є складовою частиною формування відносин підприємства з іншими зацікавленими групами осіб в регіоні. Так Дж. Гелбрейт, Р.Піндайк, Ч.Тавел [12, с. 418–419] вважають, що соціальна відповідальність повинна бути складовою системою цілей корпорації, причому пріоритетною. Для країн, які вступають до ЄС забезпечення соціальної відповідальності бізнесу є неодмінною умовою [4, с. 69].

Під час виявлення ролі соціальної відповідальності у становленні економіки регіону, можна погодитись із думкою американського соціолога Д.Белла [14, с. 378], про те, що «бачення корпорації лише як економічного інструмента означає нерозуміння значення соціальних перетворень за останні півстоліття».

Зокрема, про забезпечення впливу соціально відповідальних підприємств на розвиток регіону йдеться у міжнародному стандарті – ISO SR 26000:2011 «Соціальна відповідальність організацій. Вимоги». Цей Міжнародний стандарт є комплексним і на відміну від інших, враховує інтереси більшого кола заінтересованих осіб (працівники, споживачі, місцева громада) та спрямований на захист навколишнього середовища, економічне витрачання ресурсів на певній території [8, с. 89].

В економічній літературі існує безліч визначень, що стосуються соціальної відповідальності, однак питання, щодо формування змісту цього поняття, залишається відкритим, що пов'язано із наявністю різних підходів, які неоднозначно її характеризують.

Зокрема, С.І. Бай та І.А. Римар [1], вважають, що соціальна відповідальність підприємств відображає соціальний характер взаємовідносин між підприємствами і його групами впливу (стейкхолдерами) і виражається у балансі соціальних інтересів сторін. Таким чином, це дозволяє свідчити, що підприємство буде соціально відповідальним, коли його діяльність задовольняє усіх груп зацікавлених осіб в регіоні. Подібний підхід до трактування поняття «соціальна відповідальність бізнесу» подає С.В. Мельник [10, с. 32], який визначає, що це діяльність корпорації, фірми підприємства, яка діє на тристоронній основі: роботодавці, органи виконавчої влади та профспілки.

Підсумовуючи вище зазначене, необхідно визначати соціальну відповідальність підприємств як забезпечення ними добросовісної діяльності відносно усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та формування позитивного впливу на розвиток регіону та країни в цілому. Згідно, до поданого нами визначення, необхідно свідчити, що соціальна відповідальність підприємств є вагомим чинником розвитку регіону.

Заходи підприємств, щодо забезпечення соціальної відповідальності різняться у кожній країні, що пов'язано із політичними, історичними та соціальними чинниками і культурними традиціями. В сучасних умовах розвитку суспільства виокремлюють три моделі соціальної відповідальності підприємств: американську, європейську та японську [9]. В кожній із цих моделей підприємствам належить різна роль у формуванні соціальної відповідальності. Короткий зміст міжнародних моделей соціальної відповідальності підприємства, зокрема з виокремленням ролі у розвитку регіону, відображено у таблиці 1.

Про вплив соціально відповідальних підприємств на розвиток регіону визначається в працях багатьох науковців, однак цей аспект розглядається в контексті напрямів за якими виконується соціальна функція підприємств. Зокрема, С.В. Мельник [10, с. 32], подаючи напрями соціальної спрямованості підприємств, визначає, що підприємства повинні забезпечувати вирішення соціально важливих питань в бізнесі, на муніципальному, регіональному та національному рівні. Це дає можливість свідчити, що у процесі своєї діяльності підприємства повинні вирішувати соціальні проблеми в регіоні, де вони розміщені. Відповідно до цього у своїй праці Д.О. Баюра [2, с. 23] зазначає, що соціальна активність компаній повинна проявлятися у тих регіонах, де вони ведуть свою економічну діяльність, що повністю відповідає уявленню громадськості про відповідальність бізнесу перед населенням. Зокрема, 74% українських споживачів вважають, що бізнес повинен вирішувати соціальні проблеми у своєму місті та регіоні, 6% – у національному масштабі, лише 9% – у міжнародному.

Подібний підхід до ролі соціально відповідальних підприємств у розвитку регіону подає О.М. Головінов [5, с. 189-190]. Досліджуючи основні аспекти прояву соціальної відповідальності підприємств в Україні автор зазначає, що підприємства несуть відповідальність за розбудову та вирішення проблем території на якій знаходяться, що доводить їх неодмінну роль у розвитку регіону.

Таблиця 1

Міжнародні моделі соціальної відповідальності підприємств

Моделі соціальної відповідальності	Країни, що дотримуються цієї моделі	Роль держави у забезпеченні соціальної відповідальності бізнесу	Роль підприємств у забезпеченні соціальної відповідальності бізнесу	Основні характеристики впливу соціально відповідальних підприємств на розвиток регіону
Американська модель	США, Канада, країни Латинської Америки	Держава виконує другорядну роль у забезпеченні соціальної відповідальності бізнесу	Корпорації самостійно визначають свій суспільний внесок	- підтримка хороших відносин із місцевими органами влади; - захист навколишнього середовища в регіоні; - активна участь у благодійних акціях та фінансування благодійних фондів на регіональному рівні
Європейська модель	Австрія, Німеччина, Франція, Бельгія, Норвегія, Швеція, Великобританія, Ірландія	Держава виконує переважну функцію у забезпеченні соціальної відповідальності	Участь підприємств у соціальній відповідальності контролюється державою	- забезпечення рівня зайнятості в регіоні; - реалізація ініціатив місцевого населення в напрямку соціального розвитку; - захист навколишнього середовища в регіоні; - відповідальність компаній перед регіонами в напрямку випуску якісної продукції, забезпечення достойними умовами праці.
Японська модель	Японія	Держава законодавчо контролює забезпечення соціальної відповідальності підприємствами	Підприємства використовують внутрішні програми ефективного використання людських ресурсів та соціального розвитку	- підвищення кваліфікації працівників в регіоні; - покращення ситуації в регіоні в напрямку забезпечення житлом населення; - фінансова підтримка населення, що працює на підприємствах

*Авторська розробка за джерелом [9]

Ю.К. Бегма [3] визначає, що найбільш популярними аспектами соціальної відповідальності бізнесу є формування належних відносин бізнесу з місцевими громадами. Однак, на нашу думку формування хороших відносин між підприємствами і органами місцевої влади не завжди є свідченням соціальної відповідальності перших. Це пояснюється, по-перше, тим, що власники бізнесу прагнуть мати більший доступ до місцевих природних ресурсів і таким чином налагоджують тісні стосунки з місцевою владою; по-друге, особи, які ведуть бізнес в регіоні в перспективі прагнуть отримати владу, стаючи депутатами місцевих рад; по-третє, підтримання відносин із місцевими громадами дає можливість підприємствам отримувати низку податкових пільг та доступ до бюджетних коштів. Відповідно цей момент більше свідчить про те, що власники підприємств підтримують відносини із місцевими громадами лише для задоволення власних інтересів та амбіцій, а ніякої соціальної відповідальності тут не спостерігається.

На нашу думку, основними напрямками соціальної відповідальності підприємств є:

1) соціальна відповідальність перед споживачами: випуск якісної продукції, наявність товарів в продажу, надання знижок, встановлення виправданої ціни, безкоштовна доставка та гарантійне обслуговування товарів;

2) соціальна відповідальність перед постачальниками: виконання контрактів, своєчасні розрахунки та оплата товарів, робіт, послуг;

3) соціальна відповідальність перед конкурентами: належна цінова політика, уникнення негативної реклами щодо конкурентів;

4) соціальна відповідальність перед працівниками: вчасна виплата заробітної плати, надання відпусток, преміювання, похвала, надання можливості кар'єрного зростання, допомога у вирішенні проблем із житлом, стабільне забезпечення робочими місцями;

5) соціальна відповідальність перед державними та місцевими органами влади: дотримання законів, сплата податків, виконання угод.

6) соціальна відповідальність перед суспільством: захист навколишнього середовища, забезпечення товарами, продаж якісної продукції.

7) соціальна відповідальність перед фінансовими установами: виконання фінансових угод, добросовісне виконання усіх вимог, оплата послуг.

Соціальна відповідальність підприємств передбачає їх діяльність спрямовану на задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін. Необхідно свідчити, що задоволення інтересів усіх стейкхолдерів сприяє розвитку регіону де знаходиться саме підприємство. Таким чином, випуск якісної продукції, буде сприяти збільшенню обсягів виробництва та реалізації продукції в регіоні. А це в свою чергу слугуватиме фактором зростання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, місцевих бюджетів та усіх допоміжних організацій, що приймають непряму участь у цьому процесі.

Підприємства, які сумлінно виконують усі умови договорів з постачальниками, вчасно розраховуються за поставлені товарно-матеріальні цінності впливають на прискорення товарообороту в регіоні та дозволяють активно розвиватись іншим суб'єктам господарювання. Важливим суб'єктом соціальної відповідальності підприємств є його працівники, забезпечуючи їх робочими місцями, гідною заробітною платою та формуючи їм комфортні умови праці, збільшується рівень зайнятості в регіоні, зростають доходи та підвищується платоспроможність населення. Якщо підприємство стимулює працівників певними преміями, винагородами збільшується продуктивність праці та відповідно виробництво і реалізація продукції. За рахунок підприємств може відбуватись підвищення кваліфікації працівників, їх наукового потенціалу, що в кінцевому результаті позитивно відображається на розробці та впровадженні інноваційних продуктів.

Добросовісні відносини з конкурентами дозволять підприємствам вести чесну гру на ринку та відповідно отримувати прихильність з боку постачальників та споживачів. Це відповідно дозволить сприяти в регіоні розвитку конкурентних виробництв, які будуть виробляти товари однієї асортиментної групи і відповідно збільшувати їх номенклатуру, що зменшить потребу у їх імпорті. Таким чином населення регіону матиме змогу вибирати між однаковими товарами, залежно від їх уподобань, ціни та торгової марки.

На рис. 1 відображено вплив соціальної відповідальності підприємств на розвиток регіону в розрізі напрямів економічного, соціального та екологічного розвитку.

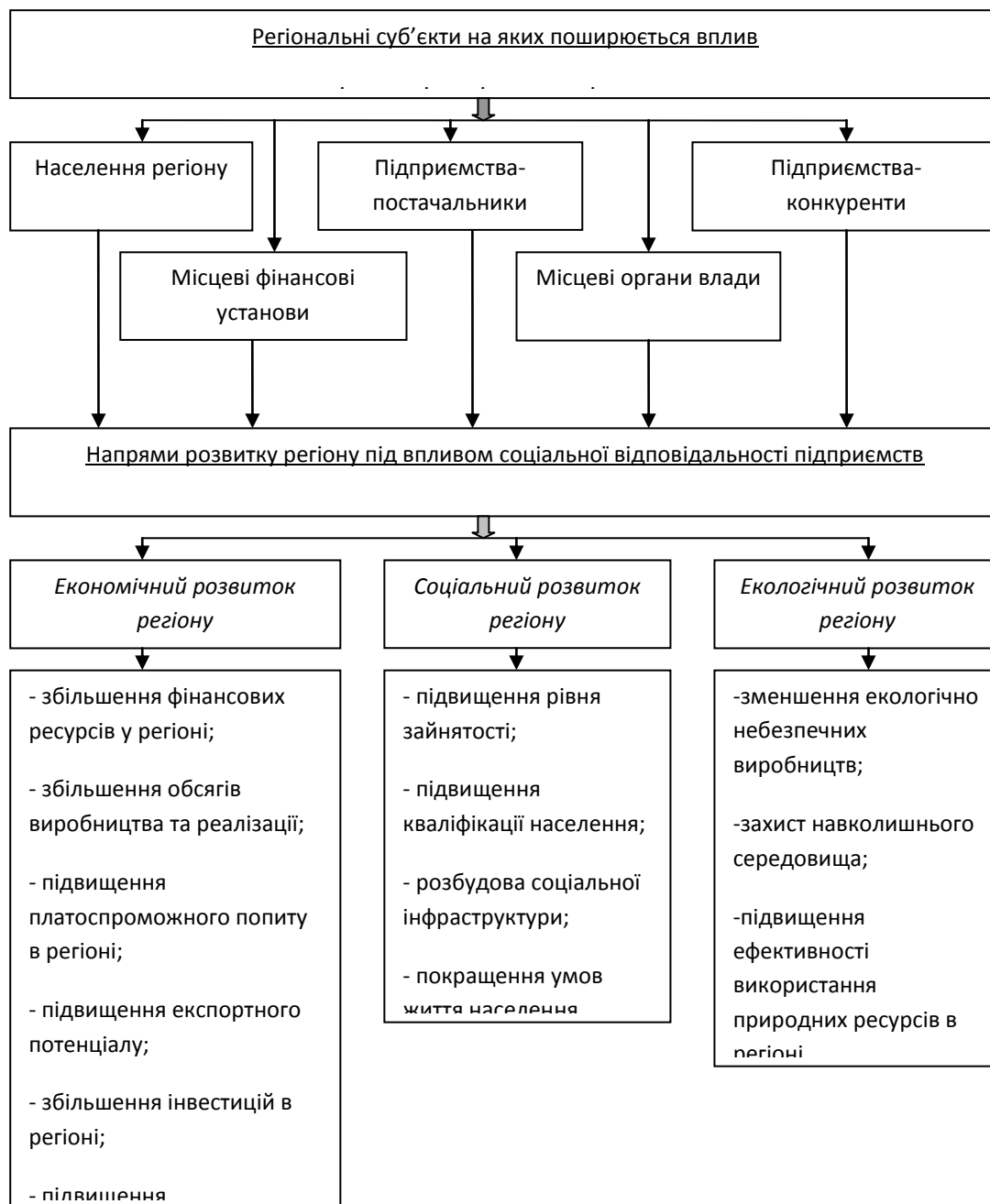

Рис. 1. Вплив соціальної відповідальності підприємств на розвиток регіону.

*Авторська розробка

Відповідальність підприємств перед державними та місцевими органами влади дозволить вчасно забезпечувати надходження до бюджету, що є вагомим фактором збільшення власних фінансових ресурсів окремих регіонів. Дотримання підприємствами норм законодавчих актів також є важливим аспектом розвитку регіону, оскільки їх сумлінне відношення до цього процесу формує позитивну репутацію регіону як на національному так і міжнародному рівні. У процесі своєї діяльності підприємства повинні сприяти розвитку екологічно безпечних виробництв, що дозволить забезпечувати екологічну безпеку в регіоні та стимулювати його екологічний розвиток відповідно до міжнародних стандартів та умов.

Соціальна відповідальність бізнесу перед фінансовими установами також є немало важливою передумовою розвитку регіону, оскільки вчасне виконання ними усіх фінансових зобов'язань сприяє прискоренню руху грошей в регіоні. А це в свою чергу підвищує прибутковість фінансових установ, забезпечує виконання ними усіх вимог, що відповідно збільшує довіру до них з боку клієнтів та фінансових інститутів вищого рівня.

На шляху до становлення соціально відповідального бізнесу в Україні існує низка проблем. Відповідно найбільшу частку проблем становлять ті, що стосуються самого підприємства. На даному етапі розвитку підприємств до таких проблем варто віднести:

- наявність значних витрат на реалізацію соціальних функцій, що відповідно зменшує прибуток;
- відсутність у керівників підприємства бажання випускати якісну продукцію, коли існує можливість її виробництва з допомогою мало затратних та екологічно небезпечних виробництв;
- недобросовісне відношення працівників до роботи, що відповідно зменшує ймовірність становлення належних відносин підприємств із працівниками;
- наявність збитків, що не дає можливості підприємствам вчасно виконувати свої зобов'язання перед працівниками, постачальниками, фінансовими установами та державними органами;
- орієнтація вітчизняних підприємств на короткостроковий термін отримання прибутку, що відповідно сприяє використанню у виробництві неякісних матеріалів, небезпечних технологій та відсутніми є будь-які гарантії на даний товар;
- відсутність будь-якого бажання керівників бути добросовісними перед суспільством, а лише прагнення до задоволення власних інтересів, що найчастіше передбачає одноразову участь у благодійних акціях з метою підвищення їх власного авторитету, іміджу підприємства та торгової марки.

Однак не менш вагомими факторами впливу на низький рівень соціальної відповідальності підприємств є відсутність мотивацій та підтримки з боку державних та органів місцевого самоврядування. Відповідно відсутність мотивацій зменшує зацікавленість вітчизняних підприємств виготовляти якісні товари, здійснювати благодійні внески, розвивати екологічно безпечні виробництва, сприяти добросовісній конкуренції і т.д. Також важливим аспектом низького рівня розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні є неефективність використання коштів спрямованих на соціальні інвестиції, що стимулює розвиток тіньового сектору економіки. Це пояснюється тим, що завдяки інвестиціям на соціальний розвиток підприємства мають змогу зменшувати базу оподаткування та отримувати пільги, що відповідно є свідченням задоволення інтересів виключно самих підприємства з метою сплати менших податків та зборів.

В цілому, підсумовуючи вище зазначене, необхідно свідчити, що наявність соціально відповідальних підприємств в регіоні є важливим фактором його розвитку, оскільки: забезпечується ріст обсягів виробництва та реалізації продукції; підвищується товарооборот та рух грошей в регіоні; збільшуються власні фінансові ресурси регіону; підвищується рівень зайнятості; досягається екологічна безпека; стимулюється інноваційний розвиток та підвищення кваліфікації населення; відбувається активний розвиток соціальної та фінансової інфраструктури, тощо.

Висновки. Підприємства, які у процесі своєї діяльності в повному обсязі виконують соціальну функцію, характеризуються довгостроковим успіхом економічного зростання, інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та здатні забезпечити позитивний імідж регіону на міжнародній арені. Як наслідок, дотримання соціальної відповідальності бізнесовими структурами вирішує вагомі

суспільні проблеми в напрямку економічного та соціального розвитку, підвищує рівень розвитку об'єктів інфраструктури регіону та сприяє формуванню належних умов ведення підприємницької діяльності. В подальшому варто дослідити обсяги соціальних інвестицій, що реалізуються вітчизняними підприємствами та виявити основні проблеми їх збільшення в сучасних умовах господарювання.

Список використаних джерел:

1. Бай С.І. Соціальна функція підприємства / С.І. Бай, І.А. Римар // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2011-2/Бай>.
2. Баюра Д.О. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління/ Д.О. Баюра // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 2009. - С. 21-26.
3. Бегма Ю.К. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Ю.К. Бегма, О.Ю. Вінніков, О.І. Редько О.І. Київ. – 2006. – С.18-26.
4. Галиев Г.Т. Социальная ответственность бизнеса: зарубежные модели и российские реалии / Г.Т. Галиев // Вестник ВЭГУ. – 2008. - №3(35). – С. 67-73.
5. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми / О.М. Головінов // Економічний вісник Донбасу. – 2014. - №2(36). – С. 187-192.
6. Градюк Н.М. Соціальна відповідальність підприємств в умовах становлення громадського суспільства в Україні / Н.М. Градюк // Регіональна економіка. – 2011. – №2. – С. 143-150.
7. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння / А.М. Колот // Економіка України. – 2014. - №3(628). – С. 70-82.
8. Король С.Я. Нормативні документи із соціальної відповідальності бізнесу / С.Я. Король // Економіка України. – 2013. - №9(622). – С. 85-96.
9. Корпоративна соціальна відповідальність / за заг. ред. Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнецової. – Вид. друге, виправл. і доповн. – К. : УБС НБУ, 2010. – 314 с.
10. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики / С. Мельник // Україна : аспекти праці. – 2008. – №5. – С. 32-36.
11. Резнік Н. Соціальна відповідальність бізнесу: сутнісно-теоретичні аспекти / Н. Резнік // Журнал європейської економіки. – 2014. – Том 13 (№3). – С. 296-303.
12. Соціальна відповідальність бізнесу // Економічна енциклопедія. – К. : Вид. центр «Академія», 2003. – Т. 3. – С. 418 – 419.
13. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.
14. Bell D. Gryadushchee Postindustrial'noe Obshchestvo [The Coming of Post-Industrial Society] / D. Bell. – Moscow, Akademiya, 1999 [in Russian].

Рецензент д.е.н., професор Вахович І.М.